

חזון ופרטים

מעבר מתעתע מתחולל בפרשתנו. עד עכשיו הוליכה אותנו לאורך ספר שמות דרמה סיפורית סוחפת: עבדות בני ישראל, התעוררות התקווה לחירות, עשר המכות, סרבנותו של פרעה, הבריה למדבר, קריעת ים סוף, המסע להר סיני והברית הגדולה עם אלוהים.

והנה לפתע אנו מוצאים את עצמנו קוראים בסוגה ספרותית אחרת לגמרי: קובץ חוקים המכסה מגוון מבלבל של נושאים, מדיני נזיקין, דרך דיני שמירה על רכוש, עבור לסדרי דין וכלה בשבתות ובמועדים. למה כאן? למה לא להמשיך בסיפור העלילה המוביל אל הדרמה הגדולה הבאה, חטא העגל? למה לעצור את הזרימה? ומה בין זה לבין מנהיגות?

התשובה היא זו: למנהיגים טובים – בין אם הם מנכ"לים בתאגידים או הורים במשפחה – יש יכולת לחבר בין חזון גדול לפרטים קטנים. בלי החזון, הפרטים מייגעים. יש סיפור ידוע על שלושה פועלים שעברו בסיתות אבני בניין. כששאלו אותם מה הם עושים, אחד אמר "חותך אבן", השני אמר "מתפרנס", והשלישי "בונה ארמון". אלו הרואים לנגד עיניהם את התמונה הרחבה גאים יותר בעבודתם, ועובדים קשה יותר וטוב יותר. מנהיגים מוצלחים מנחילים חזון.

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

ועם זה, כשמגיעים אל הפרטים, המנהיגים הטובים הם דקדקנים ואפילו פרפקציוניסטים. מוכרת המימרה של תומס אדיסון, "גאונות מורכבת מאחוז אחד של השראה ותשעים ותשעה אחוזים של הזעה". תשומת הלב לפרטים היא המכרילה בין האמנים, המשוררים, המלחינים, הבמאים, המדינאים והמנהלים הדגולים – לבין אלה הבינוניים. מי שקרא את הביוגרפיה שכתב וולטר אייזקסון על סטיב ג'ובס שתשומת הלב שג'ובס המנוח הקדיש לפרטים גבלה באובססיה. הוא התעקש, למשל, שבכל חנויות אפל יהיו גרמי המדרגות עשויים זכוכית. כשאמרו לו שאין זכוכית חזקה מספיק, הוא לא הרפה אלא הורה לפתח זכוכית שכזו, ואכן כך היה (ואפל רשמה את הפטנט).

בגאונותה ידעה התורה ליישם עיקרון מנהיגותי זה בחברה בשלמותה. בני ישראל חוו סדרת אירועים משנת-תודעה. משה ידע ששרשרת אירועים כזו לא הייתה עד אז מעולם. הוא גם ידע, מפי אלוהים, שהיא הייתה מכוונת מראש ועד סוף, ודבר בה לא היה מקרי. בני ישראל היו עבדים כדי שיידעו להוקיר את החירות. הם סבלו כדי שיכירו את הרגשותו של מי שנמצא בצד הלא-נכון של יחסי הכוח העריצים. בהר סיני נתן ה' לבני ישראל, על ידי משה, כתב שליחות – להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש", תחת ריבונות האל לבדו. הוטל עליהם לכוון חברה על בסיס עקרונות הצדק, כבוד האדם וקדושת החיים.

אבל מאורעות היסטוריים, אידיאלים מופשטים, ואפילו ציוויים כוללניים כגון אלה שבעשרת הדיברות, בכל אלה אין כדי לקיים חברה בטווח הארוך. כאן מקומו של המיזם המרשים של התורה: לתרגם את החוויה ההיסטורית לחקיקה פרטנית, כדי שבני ישראל יחיו יום יום את אשר למדו על בשרם, וישזרו

אותו במרקם חייהם החברתיים. בפרשת משפטים החזון מיתרגם לפרטים, והעלילה נעשית לחוק.

וכך מצווה התורה, למשל, בפתח פרשתנו, "פי תקנה עבד עברי יש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם" (שמות כא, ב). חוק זה ממיר באחת את העבדות ממעמד מולד למצב זמני; מ"מי אתה" ל"מה אתה עושה לעת עתה". העבדות, הזיכרון המריר מימי מצרים, אינה יכולה להיבטל בן לילה. בארצות הברית היא לא בוטלה עד שנות השישים של המאה ה-19, ואפילו אז נדרשה לשם כך מלחמת אזרחים איומה. אבל הדין הפותח את פרשת משפטים הוא הצעד הראשון במסע הארוך הזה.

כך גם באשר לדין "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם" (כא, כ). עבד ואמה אינם רכוש גרידא. יש להם זכות לחיות. וכך גם מצוות השבת, המכריזה "ששת ימים תעשה מעשיך, וביום השביעי תשבת, למען ינוח שורך וחסדך וינפש בן אמתך והגר" (כג, יב). בכל שבוע מוקצה יום אחד שבו העבדים נושמים את אוויר החירות. שלושת הדינים הללו, ואחרים, פרצו את הדרך אל עבר ביטול העבדות – גם אם דרך זו ארכה שלושת אלפים שנה.

חויית הגרות, היות מיעוט מדוכא בארץ נוכרייה, נזכרת בפרשה פעמיים: "וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים" (כב, כא); "וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים" (כג, ט).

וישנם בפרשה חוקים המעלים היבטים אחרים של זיכרון החיים במצרים, כגון "כל אלמנה ויתום לא תענון. אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו" (כב, כא-כב).

מהדהד כאן תיאור המופיע בתחילת ספר שמות, "ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה. וישמע אלהים את נאקתם, ויזכר אלהים את בריתו את אברהם, את יצחק ואת יעקב. וירא אלהים את בני ישראל, וידע אלהים" (ב, כג-כה).

"נומוס ונראטיב" הוא שם חיבורו רב ההשפעה של רוברט קאבר, פרופסור למשפטים איש אוניברסיטת ייל, שפורסם בשנות השמונים.¹ לטענתו, בתשתית החוקים של כל חברה נתונה ישנו נומוס, כלומר חזון בדבר סדר חברתי אידיאלי שהחוק נועד לממשו. מאחורי כל נומוס, ממשיך קאבר וטוען, ישנו נראטיב, כלומר סיפור שממנו אפשר ללמוד מדוע מעצביה וחזייה של החברה, או הקבוצה, הגיעו לאותו חזון מסוים.

הדוגמאות שקאבר מביא לקוחות בעיקרן מהתורה. למען האמת, יותר משהניתוח שלו מתאר את מהותו הכללית של ה"חוק" כחוק, הוא מתאר את התופעה הייחודית המוכרת לנו בשם "התורה". המילה "תורה" אינה ניתנת לתרגום לשפות לעז, מפני שיש לה כמה מובנים שונים, המתקבצים יחדיו רק בספר הקרוי בשם זה.

תורה פירושה חוק. אבל פירושה גם הוראה, הדרכה, הנחיה, או באופן כללי יותר הכוונה. זהו כאמור גם שם הגנרי של חמשת החומשים, מבראשית עד דברים, המשלבים נראטיב וחוק גם יחד.

בדרך כלל, חוק וסיפור הם שתי סוגות ספרותיות נבדלות, שהחפיפה ביניהן מועטה ביותר. רוב ספרי החוקים אינם כוללים סיפורים, ורוב יצירות הסיפורת אינן כוללות חוקים. נוסף על

שאלות לשולחן השבת:

- מדוע זכירת הנראטיב שלנו היא עניין יסודי כל כך בעם ישראל?
- מדוע מצוות התורה מלאות בפרטים כה רבים?
- האם לדעתכם יכולים כללים וחוקים לכוון אותנו למוסריות ולהזדהות עם הזולת?

כך, כפי שקאבר עצמו מציין, גם אם לאנשים במדינה כגון בריטניה או ארצות הברית של היום ידועה ההיסטוריה שמאחורי חוק מסוים, אין שום טקסט קנוני הכורך יחדיו את החוק ואת סיפור קורותיו. זאת ועוד, ברוב החברות יש דרכים רבות ושונות לספר את הסיפור. ולבסוף, רוב החוקים נחקקים בלי הכרזה על הסיבות לחיקתם, על המטרה שהם מנסים להשיג, ועל החוויה ההיסטורית שהובילה ליצירתם.

התורה היא שילוב ייחודי בין נומוס לנראטיב, בין היסטוריה לחוק, בין חוויותיה המעצבות של אומה לבין הדרך שבה שואפת אומה זו לחיות את חייה הציבוריים כך שלא תשכח את הלקחים שלמדה על בשרה. התורה מצרפת יחדיו חזון ופרטים היטב מכפי שהצליח לעשות כל ספר אחר אחריה.

כך אנחנו צריכים להנהיג, אם רצוננו שאנשים ילכו אחרינו ויוציאו מעצמם את המיטב. חייב להיות חזון שייתן לנו השראה ושיאמר לנו מדוע עלינו לעשות את מה שמבקשים מאתנו לעשות. חייב להיות נראטיב: קרה כך וכך, אנחנו כאלה וכאלה, וזו הסיבה שהחזון כה חשוב לנו. ואז מוכרחים להיות חוק, קוד, תשומת לב קפדנית לפרטים – המאפשרים לנו לתרגם את החזון למציאות ולהפוך את כאבי העבר לברכות העתיד. שילוב יוצא דופן זה, שכמעט ואינו קיים בשום קובץ חוקים אחר, הוא הנותן לתורה את כוחה העל-זמני. זהו מודל לכל מי שמבקש להוביל אנשים בנתיב העולה אל הגדולה.

1 רוברט קאבר, נומוס ונראטיב, מאנגלית: אביעד שטיר, עורך: יוסף א' דוד, ירושלים: שלם, 2012.